

Toplumsal Cinsiyetten Melankoliye: *Genç Kız ve Ölüm*'de Var Olmanın İkircikliliği

Zeliha Dişci*

Öz

Bu çalışma, Aysel Özakin'ın *Genç Kız ve Ölüm* romanına toplumsal cinsiyet ve melankoli bağlamında odaklanmaktadır. Romanın temel karakteri Nuray, çocukluğundan beri toplumsal cinsiyet ve melankolinin etkisindedir. Bir düzenleme olarak toplumsal cinsiyet, insanlarda kayba sebep olur. Bu kaybın asla yası tutulamaz. İnsanların yüzleşemediği kayıp, onlarda boşluk yaratır. Boşluğa düşen insan hayatın anlamsızlığını hisseder. Toplumsal cinsiyet düzenlemeleri sebebiyle kayıp yaşayan Nuray melankolik bir kişiliktir. Rollerine göre yaşadığı hayatın anlamsızlığını deneyimler. Anlamsızlık ise rolleri sorgulamasına neden olur. Sorgularken kendi hayatını kendi belirlemeye başlayan Nuray, bir arayış içindedir. Toplumsal cinsiyetin yarattığı melankolinin Nuray'ın arayışının sebebi olduğunu ileri süren bu çalışma, melankolinin onun hayatına etkisini gösterecektir. Bunun için öncelikle toplumsal cinsiyetin romanda sunulmuş biçimine bakacaktır. Kadınlar ve erkekler arasındaki ilişkilere değinecektir. Ardından toplumsal cinsiyet rollerinin Nuray'da nasıl bir boşluk ve ikilem yarattığını gösterecektir. Son kısımda ise Nuray'ın içindeki kayba/boşluğa verdiği yanıtlara değinecektir. Böylelikle Nuray'ın ev kadınından yaratıcı bir yazar haline gelmesinde melankolinin rolünü gösterecektir.

Anahtar Kelimeler: toplumsal cinsiyet melankolisi, roller, inkâr, kayıp, yaratıcılık

* Kafkas Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Araştırma Görevlisi
zelihadisci@gmail.com.

Makalenin gönderim tarihi: 17.10.2018. Makalenin kabul tarihi: 04.01.2019.

From Gender to Melancholy: Ambiguity of Existence in *The Prizegiving*

Abstract

This study focuses on Aysel Özakin's novel *The Prizegiving* in the context of gender and melancholy. Nuray who is the main character of the novel is under the influence of gender and melancholy since her childhood. Gender as an arrangement causes a loss in people and this loss can never be mourned for. The loss that people cannot face with creates a void inside them and this makes them sense the pointlessness of life. Suffering loss due to gender regulations, Nuray is a melancholic person. She experiences the meaninglessness of life which she lives according to her roles. This emptiness causes her to question these roles, and this will help her start to lead her own life as she searches for something. With the suggestion that melancholy created by gender is the reason for Nuray's quest, this study will show the effect of melancholy on her own life. To this end, this article will first look into the way gender is presented in the novel. Dealing with the relationships between men and women, this study shall then show how gender roles create a void in Nuray, posing a dilemma for her. In the last section, this paper will touch upon Nuray's answers to her loss/void. In this way, it will reveal the role of melancholy in Nuray's becoming a creative writer from a housewife.

Key Words: gender melancholy, roles, negation, loss, creativity

Giriş

Genel olarak sosyal ve kültürel olarak belirlenmiş cinsiyet rolleri anlamına gelen toplumsal cinsiyet, bedenleri toplumsal birlik amacıyla düzenlerken onlarda etkiler bırakır. Her yasa gibi failleri seçmeye zorlayarak, olmadıkları şekilde yaşamalarını onlara emreder. Onlara kayıplar verir. Söz konusu kayıplar ve kayıplarla faillerin yüzleşme biçimleri toplumsal cinsiyeti melankoli kavramıyla birlikte düşünmeye zorlar. Gerisinde toplumsal cinsiyetin melankoliyle bir bağının bulunduğu fikrini taşıyan bu çalışma, *Genç Kız ve Ölüm'e* bu bağın açıkça serimlendiği bir roman olarak yaklaşacaktır. Bu sebeple söz konusu romanı toplumsal cinsiyetin yanı sıra toplumsal cinsiyet melankolisi açısından ele alacaktır. Romanda kadın

ve erkek arasındaki ilişkilere odaklanarak, eril tahakküm sayesinde kurulan birliğin ve toplumsal cinsiyet normlarının kadında yarattığı melankoli ve melankolik kişilik durumunu gösterecektir.

Genç Kız ve Ölüm'ün temel karakteri olan Nuray, çocukluğundan itibaren toplumsal cinsiyet melankolisinin, yani eril düzenin ona verdirdiği kayıpların etkisi altındadır. Bu kayıplar onu terk etmek bir yana varlığına sürekli musallat olur ve yaşamında bocalamasına, varlığında ikircikli bir seyir izlemesine yol açar. *Genç Kız ve Ölüm* romanını cinsiyetli bedenlerden oluşan toplumun aynası olarak ele alan bu çalışmaya göre, melankolinin insanlarda yarattığı hüznün onlarda itaatsizlik arzusunu uyandırır. Kayıp veren ve kaybı için hüznülenemeyen insan varoluşsal sorgulamalara girer ve kaybıyla yaratıcı bir şekilde yüzleşir. Kaybı sorgulamanın ve kayıpla yüzleşmenin nasıl gerçekleştiği sorusunu soran bu çalışma, sorunun yanıtını Nuray karakterinin sürdüğü hayat üzerinden gösterecektir. *Melankoli: Normal Bir Anomali* isimli eserinde Serol Teber (2013): “Melankolik bir kadın da yarasa gibi, ‘babasız toplumun’ üyesi, Baba’yı, mutlakı inkâr etmiş, bunlara kuşkuyla bakmaya başlamış; bilgeliğe, özgürlüğe karşı ‘koruyucusuz kalmanın’ acısını da yüklenmek zorunda kalmıştır” (s.38) diye belirtir. *Genç Kız ve Ölüm* romanının kahramanı Nuray, bu teşhisle uyumlu bir şekilde melankolik bir kadın karakterdir: onda yarattığı kayıp sebebiyle toplumdaki Baba’ya ve normlarına karşı kuşkuyla bakıp inkâr ederek koruyucusuz kalır. Roman boyunca bir yandan koruyucusuz kalmanın acısını deneyimlerken bir yandan da bilgi ve özgürlük etrafındaki bir yaşamın aktörü haline gelir. Nuray’da melankoli yaratan, rollerine uydukça büyüyen kayıptan kaynaklanan içindeki boşluk/karanlık yan, toplumsal cinsiyet normlarına daha fazla riayet etmesine mani olur. Yani toplumsal cinsiyet özdeşleşmesinin içerdiği melankoli, bu özdeşleşmenin tam olarak gerçeklik kazanmasını engeller. Bu durumu “yeterince” toplumsallaşamama, diğer insanlara göre ayrıksı olma gibi yollarla deneyimleyen Nuray melankoliden gelen uyumsuzluğu yaşayan biridir. İlk bakışta bu deneyim onun içine kapanmasına sebep oluyormuş gibi görünür. Gerçekte ise yaratıcılığını tetikler ve kendi hayatının anlamını kendi kuran biri haline getirir.

Nuray’ın yaşadığı melankoliyle hayatının aktörü haline gelme sürecini ilişkilendiren bu çalışma, bunun nasıl gerçekleştiği sorusu-

nu yanıtlamak üzere ilk olarak Nuray'ın yaşadığı topluma bakacaktır. Romanda mevcut toplumdan sunulan ve toplumsal cinsiyeti anlamlandırmaya olanak sağlayan örnekler değincecektir. Sonraki kısımda toplumsal cinsiyet normlarının talep ettiği özdeşleşme biçiminin yarattığı kayıp ile melankolinin bağını inceleyecektir. Bu bağın Nuray karakterindeki tezahür biçimine odaklanacaktır. Son kısımda ise Nuray'ın melankolik kişiliğinin bir sonucu olarak isyankâr ve yaratıcı kişiliğine değincecektir. Böylelikle Nuray'ın içindeki karanlık yanın nasıl kendisinin aydınlanma aracı haline geldiğini gösterecektir.

Önce Erkek Sonra İnsan Olmak: *Genç Kız ve Ölüm'den Fotoğraflar*

Türkiye'de 1970'lerin toplumsal taşkınlık ve kargaşaları o dönemin devlet edimlerinin temel ilgi odağıdır. Bir araya gelip bir kalabalık oluşturan her iki kişinin devlet açısından tehlikeli addedildiği bu ortamda herkes düzen açısından bir tehdit unsurudur. Çoğunluğun tehdit haline geldiği bir yerde peşine düşülecek şüpheliler de çoktur. 1980 darbesiyle sonuçlanacak bu zamanların en sıradan olaylarından biri hemen her gün sokak ortasında peşine düşülen şüphelilerin tutuklanma merasimidir. Bu merasimlerden birine denk gelen Nuray, bir sebeple gittiği Ankara Garı'nda toplaşan kalabalığın bir gencin yakalandığı andaki halinden duyduğu hazzı şahit olur. İzleyici kalabalığın cinsiyeti erkektir ve bu grup başka bir erkeğe, hem de henüz lise çağında bir gence şiddet uygulamaktan kendini alamıyordu. Garda etrafına bakan Nuray her yerde erkekleri görür: takım elbiseli ya da kötü giyimli erkekler, üniformalı polis memuru, bir bekçi, kısa boylu yaşlıca bir adam, saz çalan genç erkek... (Özakın, 2007, s.22). Oldukça duyarsız ve duygusuz olduğu her halinden belli olan bu grup genç bir erkeğe sokak ortasında hemen ceza kesmekten kendini alamamaktadır. Bu resimde bir eksiklik fark eden Nuray okuyucuya şu soruyu sordurur: Sahi, neredeydi kadınlar? Onlar da toplumun parçası olmalarına rağmen ortalıkta kimseler görünmez. Kadınlar, her yeri kaplayan bu erkek güruhunun arkasında, gölgesinde kalmış gibidir. Sokağı dolduran bu manzaralar evin dışına, kamusal alana kolaylıkla çıkan erkeklerin kadınlar karşısındaki ayrıcalıklı yaşamı-

nın resmidir. Zira dönemin geleneksel Türkiye toplumu açısından kadınların görünürlüğü belirli kurallar etrafında düzenlenmiştir. Erkekleri sürecekleri hayatta daha ayrıcalıklı kılan bu düzenlemeler erkeklerin hayatını ve ayrıcalıklı yaşamını beslerken kadınları erkeklerin yörüngesine hapseder.

Daha bebeklik ve çocukluk çağından itibaren kadınlar, erkeklerden farklı şekilde bir muameleye tabi olduklarını deneyimlemeye ve buna uyum sağlamaya zorlandıklarını görürler. Benzer bir şekilde henüz altı yaş civarındayken annesini kaybeden ve babası tarafından bakılmak üzere halasına teslim edilen küçük Nuray, evde sözü geçen, yani orayı yöneten eniştesi tarafından horlanmaktadır. İki erkek kuzeni geç saatlere kadar dışarda oynayabilirken kendisi sadece kapı önünde durmakla sınırlandırılır. Oynayacağı oyunlar da “kız oyunları”dır (Özakın, 2007, s.27). Nuray’a göre “[erkek çocukları] sokakların, ağaçların sahibiydi. Biz ise bebeklerin, bebek elbiselerinin ve büyüklerimizin bize öğrettiği el işlerinin” (s.27). Toplumun kendi içinde erkekler ve kadınlar etrafındaki bölünmesi onun farklı aktörlerden oluşan bir ilişkiler alanı olduğunu gösterir. İlişki, en az iki tarafı varsayan bir kavramdır. Dahası, bir ilişkinin düzenlenmesi farklı ve eşitsiz iki tarafın varlığına delalet eder. Toplumsal durum açısından bakıldığında bu iki taraftan biri düzen ve barışa hizmet ederken; diğer taraf düzeni tehdit eden, dolayısıyla düzen sayesinde varlığını garanti altına alan bireyin varlığını tehdit eder. Düşünce açısından toplumun içi ve dışı bu kadar net bir şekilde birbirinden ayrılırken düzenin tesis edildiği içte, yani toplumda birlik hâkimdir. Birliğin sağlanmasında işleyen kategorilerden biri de yukarıda işaret edilen toplumsal bölünme örneğinin literatürdeki karşılığı olan toplumsal cinsiyettir. Toplumsal cinsiyet konusunun önde gelen çağdaş düşünürlerinden Judith Butler’ın (2010) belirttiği gibi, kimliği kuran yasak olarak toplumsal cinsiyet, birliği üreten heteroseksüellik kuralıdır (s.89). Odağında beden bulunup kapsanan cinsiyet kategorilerine göre biçimlendirici etkiler doğurur. Heteroseksüelliği üreten yasa, onay ve söylem yasasıdır. Konuşulamaz olanın sınırlarını belirler, konuşulabilir olanı konuşulamaz olandan, meşruiyetten gayri meşruiden ayırır (s.132). Kendini bedende gösteren toplumsal cinsiyet kimliği, yaşayan bedeni belirler. Hangi yaşamın nasıl ola-

çağının sınırlarını çizer. Nuray'ın halasının evinde, halasının erkek çocuklarından farklı olarak gördüğü muameleler bu sınırların çiziliş yöntemini serimler. Bir yandan henüz kuralların tam nüfuz etmediği Nuray, kuzenleri gibi yaşamayı arzulamaktadır. Erkeklerin yaptığı her şeyi yapmak istemektedir. Fakat bunu yaparken işler yolunda gitmezse dikkatleri üzerine çekip erkeklerin ayrıcalığından yararlanamayacak olan yine Nuray olacaktır. Nitekim kendisine dışarıdaki yaşamının sınırı olarak çizilen kapı önünü aşp kuzenleriyle birlikte meyve bahçesinden meyve çalmaya gider. Yakalanmaları karşısında halasından “terbiyesiz” yaftasını yiyen Nuray, kuzenlerinin ayrıcalığı karşısında dehşete düşer ve bu durumu “yaramazlık ve oyun onların hakkıydı da benim değil miydi?” diye sorgular (Özakın, 2007, s.29).

Nuray'ın meyve çalma deneyiminin gösterdiği gibi, bedenleri düzenleyen toplumsal cinsiyet hem tarafları hem de bu tarafların hiyerarşik, eşitsiz ve ayrımcı işaretlenişini belirtir. Toplumsal yaşamı kuran failerin heteroseksist yapısına dikkati çeker. Butler'ın (2010) da işaret ettiği üzere, toplumda beden, üretilen söylemle cinsiyetlendirilmiş haldedir: Her bir beden üretilen söylem içinde anlam kazanır (s.166). Diğer bir deyişle toplumsal cinsiyet, farklı cinsiyetlerin durumunu belirler. Kadınlık ve erkeklik durumları şeklinde iki kategoriye indirgenen bu halleri yeniden sunan *Genç Kız ve Ölüm*, yaşanan toplumun taraflarından birine ayrıcalıklı bir yaşam bahşetmekle sonuçlanan bölünmüş yapısına dikkat çeker. Evde ve dışarıda erkeklerin, yani eniştesinin, kuzenlerinin vs. sözü geçerken Nuray, toplumun ataerkil düzenlenişine maruz kalır. Nuray'ın yaşadığı toplumda kadın, her zaman erkeğin kanatları altındadır. Doğduğu evdeki erkek hâkimiyeti yaşamının kalanını belirler. Hatta bunu içselleştiren kadınlar hayatlarını erkeklere adamak üzere yaratıldıklarını düşünürler. Baba evinde evlenmek ve erkeğine kavuşmak üzere büyürler (Özakın, 2007, s.27). Saf, küçük işlerde çalışan kızların kurduğu tek hayal mutlu bir yuvadır. Son durumda, baba etrafında tanımlanan ailelerinin yanında yaşamaktan sıkıldıkları için evlenmeyi tek kurtuluş olanağı olarak görürler (s.32).

Sıkılmak, kelimenin gerçek anlamıyla kadınların kendilerinin koymadığı normlara bağlı bulanık hayatlarından hissettiği daralma durumuna işaret eder: “Sofrayı kur, bulaşıkları yıka, çamaşırları as,

kardeşine bak... bir saat içinde dön, uzağa gitme, bir daha onlarla görüşüğünü görmeyeyim, gülme yollarda, oturup kalkışına dikkat et..." (s.32). Kadınlara düşen rol budur. Toplumda belirli bir kadın ve erkek tipine göre değerlendirilen bedenler sıfatlarına uygun davranmalı, ona göre bir yaşam sürmelidir. Bu durumda bir kimlik olmanın yanı sıra toplumsal cinsiyet, hangi tutum ve davranışların erkek ve kadın bireylere uygun olduğuyla ilgili toplumsal beklentiler ve varsayımlar etrafında insanları tanımlayan bir kategori haline gelir (Stone, 2015, s.53). Doğduğu andan itibaren başkaları tarafından, özellikle de erkek aklı tarafından yönetildiği için Nuray, tıpkı diğer kadınlar gibi evlenip kendi evine sahip olma, başlangıçta bu akıldan farklı olduğunu düşündüğü kocasıyla eşyaları birlikte seçme, kendi evini ve hayatını istediği gibi yönetme hayalini kurar (Özakın, 2007, s.32).

Ailenin ve toplumun erkek merkezli düzenlenişinden evlilik yoluyla kurtulmayı arzulayan kadınlar, gerçekte evlilik aracılığıyla aynı düzenlenişin nesnesi olmayı sürdürürler. Kişiler olması gereken etrafında tanımlandığından toplumsal cinsiyet tözel bir niteliğe sahipmiş gibi düşünülür. Bireylerin toplumsal rollerine göre davranmaları, yani tekrar eden davranışları ile bu tözellik sanısı pekişir ve tözün kaynağı muhakeme dışına itilir. Bu bakımdan toplumsal cinsiyet, Butler'ın (2010) da belirttiği gibi, kesintisiz, tekrarlanan edimdir (s.191). Edimlerle toplumsal cinsiyetin işaret ettiği mükemmel kadınlık veya erkeklik imgesi somutlaştırılmak istenir. Böylelikle her bir beden toplum içinde hayatta kalmanın yolunu bulur. Rolüne uygun davranıp evde yaşama hakkı kazanan halası gibi Nuray da toplumsal cinsiyetine uygun davranarak hayatını sürdürmelidir; her edimiyle toplumsal cinsiyet rollerini pekiştirmelidir. Erkeklerin hayatıyla kendi hayatı arasındaki farkı görmesine rağmen düzen sürsün, "bela çıkmasın" diye düşünen kadınlardan biri olan Nuray'ın halası toplumsal cinsiyet normlarını "onlar erkek. Sen onlara uyma" diyerek nasıl içselleştirdiğini gösterir (Özakın, 2007, s.29).

Arkasında akıl/ruh ve beden/madde biçimindeki hiyerarşik ayrımı bulunduran toplumsal cinsiyet mantığında kadın kavramı bedeni, maddeyi ve doğayı kapsarken erkek kavramı ruhu, aklı/anlamı ve kültürü kapsar (Butler, 2014, s.62). Metafizik düşünce tarihinden izler barındıran bedenlerin böylesine düzenleniş biçiminde aklıyla

hükmedici güce kavuşan erkek, bedenine indirgenen kadının varlığını tayin etme hakkına sahiptir. Her iki tarafın adlarına uygun yaşam biçimi bulunur. Fakat söz konusu uygunluğu tayin edecek kurallar yine erkekler tarafından dile getirilir. Bu bakımdan eril bir nitelik sergileyen düzende erkeğin güçlü konumu doğal olarak kabul edilir. *Eril Tahakküm* isimli eserinde Pierre Bourdieu'nun (2014) da işaret ettiği gibi, haklılığını ispat etmeye bile yeltenmeyen eril düzendeki erkek merkezli bakış açısı, evrensel ve nesnel bir bakış açısı gibi kendini sunar (s.22). Doğal olarak varlığı eril düzen tarafından tanınan, bu düzene girmek ve sayılmak için fazladan bir çaba harcaması gerekmeyen erkek karşısında kadın, düzenin ötekisi ve sayılmayan olarak söz konusu toplum tarafından tanınmak için küçüklüğünden itibaren mücadeleye girer. Tanınma mücadelesini veren Nuray, önce halasının evinde eniştesine ve kuzenlerine göre bir hayat sürüp onlar tarafından tanınmak, halasından olumlu şeyler duymak için yaşarken ardından evlenerek kocasına iyi bir karı ve doğurduğu kızına iyi bir anne, yani iyi bir ev kadını olduğunu göstermek için sürekli çalışır. Kocasını işe giderken akşama kadar evde kalan Nuray geçirdiği günü şöyle anlatır: “Bir akşamüstü, evimizde kızıma yüksek sesle bir kitap okuyor ve pencereden arabaları, yolcuları gösteriyordum ona. Bir yandan da ateşin üstünde yemeğin dip tutabileceğini düşünerek telaşlanıyordum. Sofrayı hazırlamalıyım. Kocam yorgun dönecekti... sofrayı hazırlamalı, süslenmeliydim” (Özakın, 2007, s.38).

Kadının evinde yolunu beklediği, kadından daha güçlü olduğu varsayılan erkek, dışarıda evi için mücadele eden koruyucu, kadından üstün bir figürdür. Bu sayede kadını kanatları altına alabildiği düşünülmektedir (s.109). Erkeğe atfedilen bu güç onu her şeyin sahibi yapmaya yeter. Öyle ki, evlilikle birlikte karısının bedeninin de sahibidir. Nuray açısından değişen karşılaşmalarda değişmeyen bir şey varsa o da kadının kendi varlığından eksilterek/ödün vererek var olmak zorunda kalmasıdır (s.162). Erkeklerin evdeki ve dışardaki ayrıcalıklı yaşamı karşısında kendisinin tek yolu vardır: yaşama hakkını rollerini yerine getirerek kazanmaya çalışmak.

Nuray'ın halasının da söylediği gibi “kadın kadınlığını bilmeli” ve erkeklerle yarışmamalıdır (s.29). Halanın eşi çoğunlukla geceleri dışarıdadır, içip eve gelir ve karısıyla ilgilenmez. Fakat bu durum

halanın işlerini yapmasını engellemez. Halası buna rağmen işlerin başında durduğunu, doğru olanın bu olduğunu belirtir (s.29). Toplumun cinsiyetçi bölünüşünün, iş bölümüne de sindiğini gösteren bu örnekten anlaşıldığı gibi, kökeninde er, erdem ve şeref gibi kavramları bulunduran erkek, bu özelliklerini korumak ve artırmak için elinden geleni yapar (Bourdieu, 2014, s.24). Erkeğin hemen hiçbir edimi düzeni bozmadığı gibi, şanını artırır. Halasının kocasının her gece eve sarhoş gelmesinde utanılacak bir şey yoktur. Erkektir, en doğal hakkıdır. Emredici konumdaki erkek karşısında kadın, kendinden beklenenleri yerine getirir. Pasiftir ve eril düzende yoklukla işaretlidir. Buna rağmen toplumsal rollerini yerine getiren kadın, eril tahakkümün sürdürücüsü olarak belirir. Bu durum tahakkümün eril mantığının sürmesi, iktidar ilişkilerinin olduğu haliyle kalması anlamına gelir. Butler'ın (2010) da söylediği gibi, her biri bir sınır çizen rollerin dışına taşmak, pis ve düzensiz bir hayatın parçası olmaktadır (s.219). Asıl olanın temizlik ve sağlık olduğu toplumsal yaşamda herkes rolünü yerine getirmeli, yani taklit etmelidir. Taklit üzerine yükselen toplumsal yaşam bu yüzden yapaylık sergiler, burada her şey olduğundan farklıdır: "Her şey ölçülü, her şey kısık ve hüznülü" dür (Özakın, 2007, s.173). Rollerine ve konumlarına inanması beklenen insanlar, bu inancın gereğini yerine getirmediğinde cezalandırılır.

Rollerin tekrarından her iki toplumsal cinsiyet kategorisi eşit oranda kazançlı çıkmamaktadır. Erillikleriyle toplumsal tanınma ve diğer varlıklar üzerinde güç kullanma hakkı kazanan erkekler karşısında kadınlar kimliksizleşir, yokluğa düşerler (Butler, 2010, s.97). Kadının cinsiyet açısından yerini tutan dişil, varlık açısından erile bağımlıdır, ikincildir. Erkek aklına göre anlaşılabilir olduğu için anlamdan yoksundur. Ya da kadının anlamı eril düzen içinde onun kurallarına göre kurulur. Toplumsal açıdan erkeklik, bedenden kopararak algılanır. Erkekliğin bedeninden koparılması kadınların bedenlerine indirgenmesi pahasıdır. Söz konusu indirgemeye dikkat çeken Butler'a (2014) göre, erkek bedenselliği diğer bedenlerin maddeselleştirilişiyle elde edilir (s.78). *Genç Kız ve Ölüm* romanındaki Nuray, kadın bedeninin maddeselleştirilmesinin kadına etkilerini derinden yaşar. O, kendi dışarısını üreterek kurulan erkeklik

formunun dayandığı öteki olarak kadındır. Bir yandan toplumsallığın ve erkekliğin dayanağı olan diğer yandan aynı toplumsallık ve erkeklik aracılığıyla yoklukla işaretlenen öteki-kadındır. Toplumun içinde yer almasına rağmen dışarıda bırakılan bir insandır. İşte bu paradoks, Nuray'ı sürdürdüğü hayatın anlamsız olduğu fikrine yöneltilir. İnsanların anlamlı bir hayat sürdükleri, yaptıklarının karşılığını aldıkları toplumsal düzende varlığının bedeli olan bağımlılığının ve görevlerinin sonsuzluğundan gelen anlamsızlığın pençesindedir.

Nuray'ın yaşadığı anlamsızlık yerleşik düzende temsil edilmemesinden kaynaklanır. Bedenlerin maddeselliğinin cinsiyeti altında ezilmektedir. Bir beden temsil edilmesi için özne olmanın gereklerini yerine getirmesi gerekir (Butler, 2010, s.43-44). Özne ise aynı zamanda düzenleme yoluyla yeniden üretilen nesnedir. Son durumda bir tür yasa olan düzenleme, yasa önündeki özneyi üretir. İnsan, yasa tarafından temsil edilmeyi bekler. Butler'a göre, toplumsal cinsiyet işareti de bu temsilin bir parçasıdır. Bu işaret olmadan beden imlenebilir bir varoluşa sahip olamaz (s.54). Fakat ya bu işaretler bedeni işaretlemeye yetmiyorsa? Düzeni belirleyen ve doğal olarak burada kabul gören, yaşamı yönlendiren kuralları zaten kendisi koyduğu için toplumun amaçları ile kendi amaçları arasında herhangi bir kopuş yaşamayan erkek karşısında kadın, kendisinin koymadığı kurallar ve rollere göre yaşar. Bu kural ve roller ideal bir kadınlık durumunu ona dayatır. Kendi düşünden ayrı bir düş olan bu duruma uymak kadın açısından üst düzey bir mücadele gerektirir. Daha baştan, başka bir varlığa; yani erkeğe göre belirlenen yaşam biçimi kendisine hep yapıntı kalan kadın, olduğundan farklı şekilde görünüp yaşamaya çalışır. Bu, toplum içinde yaşamının ve var olmanın tek yolu gibidir. Diğer yandan kendi iradesi dışında, başka bir varlık tarafından belirlenen bu kuralları yerine getirip varlık kazanıyormuş gibi görünmesine rağmen varlığından uzaklaşır, onu belirleyen erilliğin varlığını sağlama alır. Bu açıdan kadın, oldukça ikircikli bir yaşamın ve varlık mücadelesinin öznesi olarak kendini bulur: Varlığına imkân veren iktidarın şiddetine maruz kalan Nuray ya erkeklerin normlarına uyup yaşayacak ya da kendine uyup yaşamını tehlikeye atarak yaşamı gerçekten deneyimleyecektir. Çünkü yerleşik normlarla işaretlenen bedeni onun bedeni ve hayatı ile özdeş değildir.

Başkalarının yasasına uyarak var olmayı deneyen Nuray, düzenlemelerin insanı karşı karşıya bıraktığı seçimlerle yüz yüze gelir. Her seçim Nuray'da yeni sorular doğurarak içindeki boşluğu büyütür. Cinsiyetlendirilmiş bedenleriyle insanların varlığa erişmesinin bedeli seçimlerle gizlenen inkârlardır. Fakat toplumsal düzen ve normlar açısından bakıldığında dışlanan olma biçimleri yoklukla işaretlendiğinden inkâr edilenlerin adı bile geçmez. İnsanlar oldukları/yaşadıkları gibi yaşayıp giderler. Sahip oldukları adları, sanları ve yaşamı doğal kabul edip sürdürmek için çabalarlar. Toplumsal cinsiyet, özdeşleşme rejimidir. Özdeşleşmeleri sağlayan her yasakla bir şeyler bastırılırken aynı zamanda bastırılan şey içeri çekilir. Nuray'ın içinde açılan boşluk da bu durumla ilgilidir: İnkârın kontrol dışı yarattığı dinamiktir. Diğer bir deyişle yasak veya bastırmanın düzenlemek istediği arzu, haz vs. düzenleme yoluyla yeniden üretilir. Bu iktidarın üretken niteliğinden kaynaklanır. *Cinselliğin Tarihi*'nin birinci cildinde Michel Foucault'nun (2010) "çoğaltma-büyüme-yayma" etrafında işaret ettiği bu üretkenlikte iktidar yayıldıkça kontrolünü kaybeder (s.73). Hayata sinen, her uygulamada beliren bir fazlalık, düzenin kaybetmek isterken ürettiği bir fazlalık, rolleri yerine getiren ruhları etkiler. Aynı rolleri daha fazla yerine getirmekten alıkoyan melankolik bir kişilik yaratır.

Kadın Olarak İnsan Olma Arzusu: Toplumsal Cinsiyet Melankolisi ve Nuray'ın Melankolik Kişiliği

Söylendiği anda kişinin toplumsal konumunu belirleyen toplumsal cinsiyet normu kişinin sosyal kuruluşunu düzenler. Olanaklı olanı tayin eder, yani gerçekliği şekillendirir. Bir yandan bedenleri düzenlerken diğer yandan kadını ve onun toplumsal konumunu belirler. Daha önce hiyerarşik ve statik olduğuna değinilen bu toplumsal konum nedeniyle kadın yaranılır. Eril düzende söylendiği anda gerçekleşen yaranamayla tahakküm gerçekliği kurar.

Arzuların dış dünyaya boşalım biçimlerini denetleyen ego, insan varlığının bir ve bütün olarak var olmasını sağlarken aynı zamanda onun bölünmüş yapısını imler. Benlik düzenlemelerin tasavvur ettiği bedeni hayata geçirirken asıl arzuladığı, sevdiği şeyleri dışla-

maya, yok saymaya çalışır. Özne olma, yani ben haline gelmek insan varlığında kayba sebep olur. Sigmund Freud'un (2014) da belirttiği gibi, "başlangıçta her şeyi içeren ben, sonradan oluşan iç ve dış ayrımıyla kendinden bir dış dünya kesip atar" (s.28-9). Normlarla dışta bırakılmış arzu engellenirken kayıp yoluyla özne kurulur. Örneğin, toplumsal cinsiyet açısından tanınmayan eşcinsellik dışta bırakılarak heteroseksüellik benimsenir. Dışlanmasına rağmen eşcinsellik, heteroseksüelliğin kurulmasını sağlayan güç olur. Bu açıdan bakıldığında, hangi bedenle hangi hazların yaşayacağını belirleyen, bedeni yaralayan toplumsal cinsiyet kimliği inkâra dayanır. İnkâr, varlığın yoklukla işaretlenmesi olduğu kadar yoklukla işaretlenenin var olduğunu ve varlığa musallat olduğunu/olacağını gösterir.

Kurulmak istenen birliğin/varlığın gerçekte açık, yani tamamlanmayan bir yapısı bulunur. Ne yapılırsa yapılsın bedenler asla onlara biçilen toplumsal cinsiyet rollerinin vadettiği mutluluğa erişemezler. Çünkü bu mutluluğu verecek özdeşleşmeyi tam anlamıyla, en mükemmel formunda somutlaştıramazlar. Bu tam da tek bir varlık biçimini dayatan özdeşlemenin yok saydığı, dışarıda bıraktığı farklı varlık biçimlerinin sonucudur. İnkâr edilen başka türlü varlık tarzları sayesinde verili olanın tahakkümü gerçekleşir. İnkâr, bedenler açısından kayıp olarak deneyimlenir. Fakat o hiç hesaplaşılmayan, hep bedenlere eşlik eden bir kayıp olduğundan, bedenleri ve toplumsal varlık biçimini melankoliyle buluşturur. Melankoli: "Bir bireyde bazı anlarda ya da kronik biçimde, çoğunlukla manik coşkunluk aşaması denen aşamayla dönüşümlü olarak ortaya çıkan, ketlenmeye ve simge kaybına ilişkin klinik belirtilerin toplamıdır" (Kristeva, 2009, s.17). Melankolide sevilen bir kişi ya da nesnenin kaybıyla ego/ben değersizleşir. Yastan farklı olarak hastalık şeklinde nitelendirilen melankolide kişi "herhangi bir şeyi başarmaktan yoksun, ahlaki açıdan aşağılık" olarak kendini görür (Freud, 2002, s.246). Sevgi nesnesine bağlılık sürer ve bu bağı korumak adına nesne ego/ben içine geri çekilir. Melankolik özdeşleşmeye maruz kalan kişi derin bir acıya gömülür, dış dünyadan elini eteğini çeker, sevme yeteneğini kaybeder ya da yerleşik normlar etrafında kendiyile olan barışını bozarak sürekli kendini suçlamaya başlar (s.246). Kendi kendini suçlayan beni eleştirel fail [superego] olarak adlandıran

Freud'a göre burada ego eleştiri nesnesi haline gelir. Egonun değersizliği deneyimlenirken gücü azalan insan, kendini başarısız, aşağılık bir varlık olarak düşünür (s.246). Melankolide yoksullaşan ben, kendini kusurlu görür.

Genç Kız ve Ölüm'de toplumsal cinsiyet melankolisinin sergi-lendiği ilk karakter, tıpkı Nuray gibi kabına sığmadığı için tenkit edilen, otuz üç yıl önce ölen, Nuray'ın annesidir. Toplumsal cinsiyet normlarının inkâr ettiği kendilik biçiminin ve bu inkârın sonuçlarının gözlemlendiği biridir. Öncelikle ülkesinde yeni kurulan cumhuriyetin arzuladığı, "hayatın her alanında erkekle eşit kadın" imajı çizen Nuray'ın annesi, modern bir ideal olarak eşitliği hayata geçirmeye çabalar. Bir yandan evindeki rollerini yerine getirip evine neşe katarken diğer yandan öğretmen olarak çalışır. Hem ev içinde hem kamusal alanda görünür. Hayatındaki hummalı etkinlik onun melankolisinin örtüsüdür. Yeni siyasal rejimin vurguladığı kadın idealinin ona verdirdiği kayıp sebebiyle düştüğü boşluğu mükemmelliğiyle doldurmaya çalışır. Sadece dış dünyayla varlığını meşrulaştıran erkekler karşısında onlardan daha fazla çalışıp çabalamasına rağmen hâlâ erkeklerden daha az varlığa sahiptir. Gerçeklik ile örtüşmeyen varlığı arasındaki mesafe hep açık kalır. Cumhuriyet kadını imgesini omuzlarında hisseden anne bu imgenin yanı sıra toplumdaki yerleşik kadın imgesine de maruz kalır. Çünkü bir ideal olarak eşitlik, verili toplumsal gerçeklikte işlemez. Toplumda hâkim olan ve bedenler arasında adaletsizlik yaratan toplumsal cinsiyet algısı Nuray'ın annesinin somutlaştırmaya çalıştığı bu ideale direnir. En nihayetinde ister cumhuriyet kadını ister toplumun yerleşik algılarına uyan geleneksel bir kadın olsun, hep başkalarına göre yaşamak zorunda kalan anne kendi içinde boşluğa sürüklenir. Gerçeklik ile ideal arasında sıkışan, her ikisiyle de örtüşmeyen varlığı yaranır. Toplumsal cinsiyet özdeşliğinin imkânsızlığını, varlığındaki hiç kapanmayan bu yara dolayısıyla deneyimleyen Nuray'ın annesi, sonunda sessizleşerek intihar eder (Özakın, 2007, s.48). Ayrılık biçimi olarak ölüm, varlığın çözülmesinden ziyade onu geri kazanmanın aracı haline gelir. "Bugünkü çöküşümün öncellerini, bir zamanlar sevmiş olduğum birinin ya da bir şeyin kaybında, ölümünde ya da yasında bulabilirim" diyen Julia Kristeva'dan (2009) hareketle, Nuray'ın erken yaşta

ölen annesi, toplumsal cinsiyetle kadın bedeninde açılan yaranın aynı bedeni dünyada nasıl bir yokluğa sürüklediğini gösterir. Her kayıp beraberinde kişisel varlığını ve genel olarak varlığın, yani dünyanın anlamının kaybını getirir (s.12). İntihar, dünyayı ve kendini, bedenini seven kadının bu sevgiden mahrum bırakılmasının bir sonucudur. Yaşamısına sebep olunan kayıpla yüzleşmediği, kaybı tanımadığı ve dahası kaybın derecesini her zaman artırdığı için toplum ve düzenlemeler onu tüketir.

Oysa görünürde bedenlere kayıplar verdiren düzenlemeler, özellikle de toplumsal cinsiyet rolleri, kayıplardan ziyade insanlara verdiği varlık vaadinden gücünü alır. Kuralları kabul edip yerine getirdikçe her bir beden özne haline gelir. Özneyi önceleyen kayıp, özneyi olanaklı kılan temel unsur olduğundan öznenin oluşumunda öneme sahiptir (Butler, 2005, s.30). Fakat Nuray'ın annesinden de görüldüğü gibi, toplumsal cinsiyet rolleri yerine getirilse bile varlık artmamakta, azalarak yok olmaya doğru sürüklenebilmektedir. Bunun sebebi düzenlenen bedenlerin verdiği kayıptır. Kayıp en başta sevme yeteneğinin kaybıdır. Bir yandan sevme yeteneği kaybedilir diğer yandan bu kayıp için hüzünlenilemez. Hüzünlenilemediği için de anlamsız kalarak özneyi sürekli çeler. Cinsiyet rollerine göre yaşayıp var olmaya çalışan özne, ona kendini duyuran bu rollerin dışladığı varlık biçimi, bedensel ve ruhsal olma biçimi sebebiyle hep ikilemde kalır. Bu dışta bırakmayı, yani inkâr etmeyi “hummalı etkinlikleriyle” başarıyormuş gibi görünenler içlerindeki kayıp ve boşluktan kaynaklanan anlamsızlık ve değersizlik hissi yüzünden, Nuray'ın annesinin yaptığı gibi, varlıklarına son verirler. İntihar etmeyip hayatta kalanların çoğu rollerine uyup işlevini yerine getirir, rolünü tekrarlar; yani her şey yolundaymış gibi davranır. Özdeşleşme gerçekleşmiş gibi yapılır. Oysa her özdeşleşme kayıp veririr. Dahası; “-miş” gibi yapılarak devam edilen hayatta kayıpla yüzleşilmez. Yüzleşilmeyen kayıp hâlihazırdaki özdeşleşmeleri, toplumsal cinsiyet kimliklerini melankolik hale getirir.

Özne sevdiği bir nesneden vazgeçerek özdeşlik kurar. Sevilen nesneden vazgeçmek ondan tamamıyla kurtulmak anlamına gelmez. Aksine benlikte korunan bu nesne benliği melankolik kılar. İnkâr edilen kayıp yok olmayıp ruh içinde korunduğundan toplum-

sal cinsiyet özdeşleşmesi melankolik bir özdeşleşmedir. Yasaklanmış nesnenin cinsiyeti bir yasak olarak içselleştirilir. Başka türlü olma yaşağı, Butler'ın (2010) da belirttiğı gibi, cinsiyetlendirilmiş kimliği ve heteroseksüel arzunun yasadını onaylar ve düzenler (s.129). Fakat her şeye rağmen yasaklanan olma şekilleri benlikte korunur. Nuray'ın annesinin sürüklendiğı ölüm söz konusu korumanın bir sonucu olarak düşünülebilir. Ölüm, dışlananla bağlantılı kalan melankolik kişiliğın somutlaşma şekillerinden sadece biridir. Başka türlü olmayla yaşanan hayat üzerinden de bağlantı kurulabilir. Bu durumu örnekleyen Nuray, toplumsal cinsiyet rollerine uymayan kadınlığını ölerек değil hayatta kalarak serimler. Ölmenin farklı biçimlerini sergiler. Önce erkek egemen aile biçimi olarak halasının evini evlenmek üzere terk eder. Başlangıçta bu evlilik, Nuray'ın arzuladığı kadınlık tarzına göre sürer. Zamanla eve hapsolan, toplumsal cinsiyet rolüne sıkışan Nuray özgürlüğünden, varlığından uzaklaştığını hissedince evliliğinden kurtulur. Hayatına başka şekilde devam etme kararı alır. Nuray'a göre ayrılık, "herkes yalnızca çocuğuna karşı duyduğu sorumluluğа bağlansaydı ve başka sorumluluk tanımasaydı toplumlar ve dünya değişebilir miydi?" şeklindeki sorusundan da görüleceğı gibi, hayatı değiştirmenin ve geliştirmenin bir yoludur (Özakın, 2007, s.138). Bunları yaparken aklında hep aynı soru vardır: Erkeklerin hakkı olan şeyler neden ona yasaktır? Evlenip geride bıraktığını düşündüğü erkeklere bağlı ve ikincil olma durumu geçen zamanla birlikte yeniden belirince evlilik kurumu içindeki kadınlık varsayımı ile kendinin arzulanıp yaşadığı kadınlık hali arasındaki makas bir kere daha açılır. Kırdaki çiçeklere dokununca, sıkıştığı dünyanın dışındaki başka dünyalara yönelik merakı onu cezbeder. İyiye giden evliliğine rağmen duyumsadığı farklı dünyaların ve olma biçimlerinin arzusu sebebiyle başarısızlık duygusu perçinlenir (s.36). Evliliği ilerledikçe tutsaklığı artan Nuray içindeki büyüyen boşluğа şöyle betimler: "Kendimi yorgun duyuyordum ve karın yağışı içimde ne olduğunu anlayamadığım bir sızı uyandırıyor. Düzgün, parlak bir yüzey delinmişti sanki. Bu pürüzsüz yüzeyin altında devinen, kılmıdayan bir karanlık" (s.38).

En başında halasının evinden kaçarak heteroseksist düzene meydan okuyan Nuray, eril ve dişil konumların heteroseksüelliğın

icrası sayesinde sürdüğünü hatırlatır. Heteroseksüellik, diğer yönelimlerin terk edilmesi emridir. Başka türlü var olmayı engelleme, başka varlık alanını yaşanamayan tutku ve hüznülenilemeyen kayıp olarak dışta bırakmadır. Heteroseksüelliğe yönelik her tehdit ya da başkaldırı toplumsal cinsiyete ve düzene tehdittir. Başka türlü var olmayı arzulayan bir kişi, örneğin bir kadın, kadınlığını kaybetme, uygun kadın olmama korkusu yaşar. Aynı durum bir erkek açısından da geçerlidir. Butler'a (2005) göre, toplumsal açıdan iki cins de birer ucubeye dönüşme korkusu yaşar (s.129). Toplumsal cinsiyetin heteroseksüel yapısı, başka türlü bağlılıkların kaybını getirir. Toplumsal roller etrafında davrandıkça kayıp artar. Kayıp arttıkça ruhsal boşluk derinleşeceğinden bu boşluk hali hazırdaki durumu sorgulatır.

Kişi yitirdiği sevgi nesnesini gerçekte koruduğu, içine aldığı, içselleştirdiği için öz eleştirel bir tutum takınır (Butler, 2010, s.127). Çünkü bastırma devam ederken bastırılanın düşünsel kabulü devam eder. Herhangi bir şekilde kayıpla kurulan bu temas özneyi huzurundan eder. Tanıdık gelen her şeyde insan yabancılığını hissederek. Kendi cinsi olabilmek için kendi cinsiyetini kaybetmenin “melankolik bağı” içindedir (Butler, 2005, s.156). Yasakla yitirilen nesne benin içine alındığından, ruhun iki parçası arasında hep içsel bir diyalog yaşanır. Yitik nesne benin içinde eleştirel bir ses olarak kurulduğundan melankoli durumunda, “superegodan sevgi nesnesine gelen öfkenin yerine yitik nesnenin beni, egoyu azarlamaları geçer” (Butler, 2010, s.127). Doğduğundan beri toplumsal cinsiyet rollerinin melankolik niteliği sebebiyle hayatını sonlandırdığı söylenebilecek annesinin farklı varlık biçimi yüzünden eleştirildiğine, kirli olarak algılanıp adının dahi anılmasından insanların imtina ettiğine şahit olan Nuray, içindeki boşluğun yani melankolinin getirdiği ikircikliliği roman boyunca yaşar. “Beni bir araç durumuna getiren ev işlerinden ve çocuk bakımından usandığımı gizliyordum, kendimden bile” diyen Nuray kadınların anne olmak dışında var olma hakkının tanınmadığını belirtir (Özakın, 2007, s.138). Bu kadar kısıtlanmışken hep daha fazla seçimle karşı karşıya kalır. Arkasında çocuk bakımı vs. için kurum desteği de yoktur. Ev içinde ezilen kadından hayatını eşine, çocuklarına, anne ve babasının hayatına feda etmesi beklenir (s.138). Gerçekte feda ettiği şey varlığı olduğundan kadının varlığı

hep ikilemde, ikirciklilikte asılı kalır. “Ayıplanma” korkusu nedeniyle istediğini yapamayan, ötekine bağımlı kadın bu sebeple hep eksik bir hayat sürer. Ondan sadece alan hayat karşısında her ediminde bu eksiklik su yüzüne çıkar ve kadında yetersizlik hissi uyandırarak rollerini daha mükemmel yerine getirmeye, böylelikle başarılı olup buradan varlık devşirmeye doğru kadını yönlendirir. Bu yönelim toplumsal cinsiyet melankolisinden kurtulmada öne çıkan bir yöntem olarak belirir. Kukla olan ve kendilerini denetleyen insanlar “bir terbiyenin içinde donup kalmışlardır sanki” (s.73). Rollerine sığmayan Nuray’ın melankolisinin sebebi olan, ruhunda büyüyen boşluk/karanlık ise bütün denetimlerden taşar.

Luce Irigaray’ın “küçük kızın annesiyle ortak kastrasyonu keşfedince deneyimlediği şey” (Irigaray’dan aktaran Schiesari, 1992, s.63) diye tarif ettiği melankolisine paralel olarak Nuray annesini hep içinde taşır. Hem kendisinin hem de annesi dâhil bütün kadınların değersizliğinden kaynaklı bir anlam kaybı yaşar. Fakat kadın açısından kaybın yasını tutmak veya onu temsil etmek imkânsızdır (Schiesari, 1992, s.65). Toplumsal cinsiyet melankolisi nedeniyle çocukluğundan beri açık yarası onu mevcut varlığını, toplumsal cinsiyet rollerini sorgulamaya ve mutsuzluğa iter. Nuray, erkeğin hem yavru kuşu olarak sevdiği hem de kuş beyinli bir kuş olmakla itham edip güçsüzleştirdiği kadın temsilinden rahatsızdır (Özakın, 2007, s.174). Erkeğin eksiklik üzerinden mevcut bağımlı/köle konumunu belirlediği kadınlık durumu içinde hiçbir şeyden memnun olmamakta, hep daha fazlasını başarmayı arzulamaktadır. Ona musallat olmayı hiç bırakmayan melankolisi, yani içinde büyüyen karanlık yan veya boşluk, yaşadığı hayatın anlamsızlığını sürekli yüzüne vurur. Öyle ki “işimden ayrılmak istiyorum, bu dört milyonluk hırslı ve bozuk şehirden, suyu elektriği kesilen bu evden, üstüme yapışan ev işlerinden, yaşadığım hayatın anlamsızlığından” diye daha romanın ilk sayfalarında belirtir (s.9). Hayatının anlamsızlığını duyumsamasına rağmen yine de toplumsal cinsiyet rolünün gereklerinden biri olan anneliğini sorgulayıp kendini bencillikle itham eder. Örneğin 1970’li yılların siyasal ortamında oldukça aktif olan ve eylemlere katılan kızının hayatından endişe edip neden onu caydırma girişiminde bulunmadı diye kendini suçlar. Kızıyla ilgilenmek yerine Nuray,

Ankara'ya romanının ödülünü almak üzere geldiği “bu lüks otel odasında yeni bir mutluluğa başlamak için” bencilce hazırlanmaktadır (s.53). Kendini suçlayan Nuray hemen ardından “her insanın ayrı bir hayatı” vardır ve her insan hayatını seçer diye kendini teskin eder (s.53). Bir yandan romanına verecekleri ödülle daha iyi bir gelecek ve hayat yaşayacağını düşünen Nuray; aynı anda geçmişini akıl süzgecinden geçirir. Bir yandan seçtiği hayatın mutluluk duygusu ile diğer yandan seçimleri nedeniyle reddettiği toplumsal cinsiyet rollerine uymamanın getirdiği suçluluk duygusu arasında hep asılı kalır.

Melankoli, kadının dışlandığı sembolik düzene ve temsile yetersiz bütünleşmesine sebep olduğundan melankolik kişi az konuşur, odaklanma sorunu yaşar (Schiesari, 1992, s.78). İçinde yaşadığı ortamla, insanlarla ve kurumlarla anlaşamadığından toplumsallaşamaz. Diğer insanlar gibi olmadığını yaşadıkça fark ederken daha fazla kendini tanımaya yönelir. Kendini tanıma çabasına kendini tanıdıkça gelen asi ve başkaldıran ruh hali eklenir (Teber, 2013, s.12). Yaşamının başından beri kendisiyle toplumsal düzenlenişlerin ondan talep ettiği kadın imgesi arasındaki uyumsuzluğu deneyimleyen Nuray, daha fazla kendi içine döner. Her dönüşünde farklı bir kendisiyle karşılaşır ve uyumsuzluk hissi artar. Bütün bu gidiş ve gelişlerin müsebbibi melankoli, “enerji kopuşlarının ruhtaki kayıtlarından biridir” (Kristeva, 2009, s.32-3). Kayba, kaybın yası tutulamayan hüznüne sebep olan düzenlemeler bir yandan Nuray'ı etkisi altına alıp onlara uygun bir kişi olmaya yöneltirken, diğer yandan içindeki kayıp bu düzenlemelerin getirdiği varlığı değersizleştirerek anlam arayışına yöneltir. Buna bağlı olarak Nuray'ın sürdüğü hayat oldukça ikirciklidir. Rolünü yerine getirip huzuru bulacağını umduğu hayatın anlamı yoktur. Bu hayatın dışladığı, Nuray'ın peşine düştüğü, toplumsal cinsiyetin kadın imgesine uymayan varlık biçimi Nuray'da korkuya sebep olur. Zira verili rolünün dışına çıktığında ona vadedilen varlıktan yoksun kalıp, cezalandırılacaktır. Karşılaşmalara vereceği tepkilerde bu sebeple hep bir ikirciklilik sergiler, uyumsuzluk yaşar ve hatta bu ikirciklilik onu zaman zaman felç eder. Kendisi ve geriye kalanlar arasında kalır. Kaldığı bu iki aradalık onda uyumsuzluk yaratır, yalnızlığını perçinler. Yazdığı roman adına kazandığı ödülü almak için geldiği kulüpte yemek masasındaki çeşitli erkek ve kadın-

ların tavırlarını oldukça yapmacık bulup bir türlü içine giremediğinde onca insanın arasında yalnız başınadır Nuray. Yazdığı romanın kapağındaki kadın gibi “bir köprünün üstünde durmuş, çalkantılı sulara bakan, saçları uçuşan tek başına bir kadın”dır (Özakın, 2007, s.40). Öyle bir yalnızlaşma durumudur ki, geçmişle yüz yüze gelip düşüncelere dalarken orada öylece oturadurur. Bir yandan romanı sebebiyle alacağı ödül ve öncesinde çıktığı gazeteler onun varlığını onaylarken diğer yandan henüz geldiği otelin lobisindeki genç erkek tarafından tanınmaz (s.66). Yaşadığı melankoli, arzuladığı fakat tam olarak gelmeyen tanınma karşısında daha da derinleşir. Her düştüğü ikilemden yalnızlaşarak, içine kapanarak çıkar. Çekildiği dünyasında onca insan arasında içindeki boşluğa yakınlaşır.

Verili dünyada evinde olmadığından kendine bir ev arayışı içindedir. Ama her bulduğunu zannettiği ev, Nuray’ın varlığını tehdit ediyor gibidir. Hiçbir şeyden tam anlamıyla mutluluk duyamaz. Kazandığı ödül dâhil her şey aynı anda iki yüzüyle görünür Nuray’a: yücelme ve düşüş. Ödül örneği üzerinden gidildiğinde, sönük varlığının ödülle birden parladığını hisseden Nuray aynı anda varlığının ödülle satın alındığını düşünür (s.74). Kayıpla bağlantı içindeki melankolik kişi için tanıdığı, bildiği her şey ona yabancıdır. İçindeki boşluk yüzünden mevcut kadınlık rollerinin icrasının bir anlamı, değeri yoktur. Onunkisi sürgün deneyimidir. Her şeyin kıyısında, hüznünün sebebi olan kayba asla tam olarak dokunamaz. Kendisiyle düzen arasındaki uçurum hiç kapanmaz. “Rahatsız bir tekrarlar ve bunun risklerinden oluşan, dayatılmış ama tamamlanmamış, toplumsal öznenin ufkunda kararsız bir şekilde yol alan bir pratik” olan melankolide özne hâlihazırdaki varlığını kaybetmekten korkar korkmasına, ama ona musallat olan melankoli sebebiyle aynı varlığını tam olarak kendi varlığı olmadığını da deneyimler. (Butler, 2005, s.40) Bu uçurumu kapatmak için daha fazla kendine yönelen, kendini bulmaya, içindeki kayıpla yüzleşmeye ve böylece huzur bulmaya çalışan Nuray hep daha fazla kendinde kaybolur. Yaşadığı anlamsızlıktaki anlam arayışı gerçekte kendinin arayışıdır. Kitap boyunca anlatıda korunan, Nuray’ı hiç terk etmeyen annesinin hatıraları, çocukluğu, evliliği ve diğer insanlarla konuşmaları etrafında nostaljik bir kişilik sergileyen Nuray:

Kederimin nesnesinin, burada ve şimdi eksikliğini duyduğum köyden, o anneden, o sevgiliden çok, onlardan bana kalan o belirsiz temsil olduğunu, böylece ruhsal mezarım haline gelen şeyin karanlık odasında saklayıp düzenlediğim o belirsiz temsil olduğunu söylemek, huzursuzluğumu daha baştan imgelese yerleştirebilir. (s.78)

Diye belirten Kristeva'dan (2009) hareketle, imgeselde yaşar. Diğer bir deyişle, kendini geçmişten kalan belirsiz temsillerde ararken budanmış zamanın melankolik kişisi olarak imgeselin sakinidir. Bu sebeple, yaşadığı kentte, içinde olduğu insanlar arasında bir yemek masasında birden yalnızlaşıp ayrıldığı eşiyile olan evliliğini aniden gözden geçirip yeniden sorgular. Geçmişte kalmasına rağmen hâlâ evliliği üzerine düşünür. Karşısına çıkan eski kocasının kendisini nasıl da "yuvasını bozmuş bir kadın, bir dul" diye yargılamakta olduğunu tahayyül eder (Özakın, 2007, s.63). Sonra da bu tahayyülü olumsuzlar.

Melankoliden İlham Perisi Yapmak¹

Melankolik ikircikliliğe sıkışan Nuray'ın hissettiği anlamsızlık, sembolik düzende temsil edilmeyişinden, hissettiği varlığının duyulmayıp sayılmayışından gelir. Erkekler açısından hak olup kendisine koyulan yasaklar erkeklerin sembolik düzendeki varlığını ve hâkimiyetini onaylarken Nuray'ın her edimiyle düzene katkıda bulunması, yani eril tahakkümü pekiştirmesi beklenir. Kısacası, Nuray'ın kendi varlığından vazgeçerek var olmaya çalışması gerekir. Bu durum, varlığını duyumsayan ama adına çalıştığı düzende karşılığını göremeyen Nuray'ı düzene girme ve temsil kazanma yarışına sokar. Girdiği yarıştan önce anlamdan ve değerden yoksunluk hissini yaşar. Varlık yokluğu aynı anda ruhta boşluk açar. Kristeva'nın (2009) da belirttiği gibi, içteki boşluktan gelen, yani sevgi nesnesinin kaybindan kaynaklanan anlamsızlık hissi melankolik kişiliğin en önemli özelliğidir (s.24). Fakat bu anlamsızlık ve değersizlik hissi Nuray'ı rollerine uyum sağlayan veya düzene dayanamayıp intihara sürüklenen bir hale sokmaz, aksine varlık ve tanınma mücadelesine girişmesi için Nuray'a ilham verir. İçindeki boşlukla baş etmek, Nuray'ın hayatında

¹ "Melankoli onun ilham perisi haline gelir" Gerard de Nerval, Alexandre Dumas'ya.

tanınma mücadelesine girmek ve başarılı olmak anlamında belirir. Romanın her yanını kaplayan bu mücadele, romanın hemen başında görüldüğü gibi, oğlan kuzenleriyle Nuray'ın aşık atmasından başlar. Meyve çalarken yakalanıp kaçan kuzenlerinin aksine Nuray eteğindeki meyveleri hiç bırakmayıp kuzenlerinin önüne atma hayali kurar. Böylelikle onların yapamadığını yapacaktır.

Çocukluğundan yetişkinlik dönemine kadar bütün deneyimleriyle Nuray, anlamın insana bahşedilen bir şey olmaktan ziyade insanın eylem ve deneyimleriyle yaratıldığını gösterir. Kişisel duygusal anlam yaşam boyunca yaratılan bir şeydir (Chodorow, 2007, s.81). İnsanın cinsiyetine yüklenen roller anlam dünyasının bir parçasıdır. Anlamın yaratım süreci, Nuray'ın hayatından görüldüğü gibi, insanın cinsiyetini yaratım süreciyle kesişir:

Her insanın cinsiyet duygusu bireysel bir yaratımdır; bu nedenle de pek çok kadınlık ve erkeklik vardır. Aynı zamanda her insanın toplumsal cinsiyet kimliği, kişisel anlam ile kültürel anlamın girift bir biçimde iç içe geçmesi, nerdeyse kaynaşmasından oluşur (s.81).

Kişisel anlamla kültürel anlamın kaynaşması sayesinde toplumsal cinsiyet rollerinden sapma ve toplumda kabul edilen değişmez kadın imgesini dönüştürme yolu açılır. Yaşadığı toplumun toplumsal cinsiyet normuna uyararak, yani evinde, erkeğine bağımlı ve erkekler için var olma fikrinden gelen anlamsızlığı deneyimleyen Nuray, toplumsal kadın imgesinin ruhunda yarattığı boşluğa kendi kadınlık deneyimiyle karşılık verir. Söz konusu tepkide, varlık düzleminin koşulu olan toplumsal cinsiyet rollerine tam da içinde koruduğu kayıp, yani melankoli sebebiyle uyamamasının rolü bulunur. Nancy Chodorow'un (2007) işaret ettiği gibi, anlam algısı ve yaratımı psikolojik olarak kurulduğundan insanın sahip olduğu veya kurduğu ruh içi öyküler yeni anlamlar yaratır. Bu anlamlar toplumsal kategorilerin ötesine uzanır ve onlarla çatışır (s.83). Toplumda kadın olarak bir ada sahip olmayan Nuray çocukluğundan beri annesinden ve yaşadıklarından hareketle kendi ruh içi öyküsünü veya fantezilerini kurar. Kristeva'ya (2009) göre, söz konusu kurma işlemiyle toplumda görülemez ve adlandırılmaz olanla bağlantı kurulur (s.26). Var olmak için içine bırakılmaktır ve Nuray, Teber'in (2013) melankoliden bahsederken

söylediği üzere, “kendi hükmetmediği fırlatılmışlığını taşır” (s.7). Kurduğu başka dünyaya, arzuladığı kadın imgesine göre gerçekliği tekrar yaratır. Yaşadığı anlamsızlık veya bedenindeki açık yara, yani kayıp sebebiyle anlamın peşine düşen Nuray, anlamsız-sebepsiz cinsiyet rollerine sıkışmış evliliğini sonlandırır. Varlığının mevcut rollerinin getirdiği varlığı aşan yanının etkisinde kalarak varlığını evle sınırlamaya karşı çıkar (Özakın, 2007, s.14). Daha önce Freud’un ruhun yönelimlerinden biri olarak işaret ettiği ölüm dürtüsüne kulak vererek yoklukla yüzleşir. Sınırını aşıp yokluğa düşerek, diğer bir deyişle ölecek varlığını bulmaya çalışır. Zira Kristeva’nın (2009) da işaret ettiği üzere melankolik kişi, “gösterenin kırılğanlığının, canlının faniliğinin suç ortağı-tanığıdır” (s.32).

Toplumsal kodlara göre, kayıpla yüzleşmeyerek taklitler etrafında yaşayan bireyler arasındaki sessizliği, konuşmaktan kaçışı ve yalnızlığıyla Nuray dünyadaki varoluşuna anlam arar. Bu arayış onu pasifleştirmek yerine daha fazla düşünüp eylemde bulunmaya iter. Yanlış hayat doğru yaşanmayacağından melankolik bir kişilik olarak Nuray insanın kendi yaşamını yine kendisinin belirleyeceğini gösterir. Anlam bu yaratımın bir parçasıdır (Teber, 2013, s.14). Bu durumda Nuray’ın ikircikliliklerine ve uyumsuz yaşamına sebep olan melankoli “sıradan varoluşa karşı, bireysel ve tek kişilik de olsa, vazgeçen, geri çekilen, yadsıyan... anlamlı bir başkaldırı” biçiminde yorumlanabilir (s.14). Toplumsal cinsiyet özdeşliğinin melankolik niteliğinden bahseden Butler’a (2005) göre, başkaldırıya imkân veren, ötekine yöneltilebilecek suçlamayı kendisine çeviren melankolîğin ötekini içeri alarak efendiyi dışarı atmasıdır (s.177). Anlamını kurmaya çalıştığı dünyasında ötekini koruduğunu gösteren Nuray da efendisinden kurtulma mücadelesi verir. Efendiden, yani toplumsal cinsiyet normundan kurtuldukça içindeki kayıpla karşılaşır. Bu başkaldırının bir parçası olarak Nuray “evliliğin koruyucu saçağını” reddederek, her yerde istediğini yapan erkek karşısında sıkıca örtünen kadınlardan farklı olarak geceleri sokakta tek başına yürüyebilmeyi hayal eder (Özakın, 2007, s.84). Kadınları ya evlenilecek ya da kötü amelleri için kullanılacak tipler diye ikiye bölen erkekler karşısında her iki kategoriye de girmediğini göstermeyi arzular: “Gençliği uyumsuzlukla, başkaldırmayla geçip gitmişti. Şehirde öğrenmişti

başkaldırmayı” (s.87). Kentte evli kaldığı sürece kadınlığını reddettiği için evlilik büyüsünü kaybeder. Asıl büyü ve cazibeli olan şey “beraklık ve kafa tutma”dır (s.88). Toplumsal olarak erkekler tam da kafa tutan, mücadele eden rolleriyle Nuray’ın ilgisini çekerler. Kendisinin mahrum olduğu bu durum erkeklerin hakkıdır. Bu sebeple erkekler, kadınların önünde olmayı sürdürürler. Evin dışındaki dünyayı deneyimleyen erkekler kendilerini geliştirip bilgilenirken Nuray evdeki işleriyle yıllarını harcayıp duracaktır. Geriye dönüp yaşamını sorgulayınca erkekler kadar bilgili olamadığı için kendinden utanır: “İnsan olmak istiyorum... İnsanların arasında, insanlarla birlikte olmak istiyorum” diyerek bir kadının evdeki kapalı-sıkışmış yaşamını aşma isteğini dile getirir (s.88). Bir erkeğin kolunda yürümeyi değil ayrı, özerk birey olmayı hayal eder. Kırbaçlı, bastonlu erkekler karşısında hep aynı soruyu sorar: Kadının suçu neydi? (s.97).

Baba evinde babanın kızı, evlenince erkeğin karısı ve çocuğunun annesi olan kadın hem baba evinden hem koca evinden kurtulduğunda toplum ve normu onun peşinde olmayı sürdürür. Her haline bir ad verip ona göre davranılması talep edilen Nuray, en son “dul” rolünü yapmalıdır (s.95). Nuray, hep başkalarına göre bir hayat süren kadının, bütün yaşam zenginliğini göremeyecek kadar kuşatma altında olduğunu deneyimler (s.138). Evin dışıyla, farklı insanlarla ve dünyalarla, doğayla bağlantısını koparmayan, başkaldıran Nuray, boşandıktan sonra bundan böyle “dul” rolüne uymalıdır. Oysa diğer roller gibi “dul” rolünü de reddeden Nuray, daha fazla farklı insanlarla tanışıp yeni yeni kitaplar okuyarak dünyasını genişletir. Toplumsal cinsiyet normunu yaşadığı yaşamla bu şekilde tersine çeviren Nuray, yazarak, yani yaratarak son hamlesini yapar. Yazarak, seçmediği toplumsal dünyada fail haline gelir. Fail olmak, öncelikle özneyi kuran normlarla eleştirel bir ilişki kurmaktır. Sürdüğü anlamsız hayattaki kimliğine, yani toplumsal cinsiyetine bağlı benliğiyle hiç uyum sağlayamadığından hep sürgün bir ruh halindeki Nuray, yazarak kaybına yaklaşır. Uymaması durumunda onu yoklukla terbiye edecek olan kadınlık normuna uymayarak yaşamını zorlaştıran, trajik hale getiren normlardan sıyrılır, özgürleşir. Erkek karşısında eksiklik ve başarısızlık üzerinden kurulan köleleşmiş kadınlığı/nı yeniden, bu sefer en gösterişli şekilde nasıl kurduğunu ilan

eder. Seçmediği isimlerle onu adlandıran toplum karşısında artık Nuray bir “yazar”dır ve yazmasının belirleyici tek amacı varsa eğer o da varlığını gerçekleştirmektir (s.48). Yazarak yaratan Nuray:

Gizini ortaya dökmek isteyen bir kadın. Her şeyi göze almış, kendini kendiyile kaynaştırmayı sevgiden uman. Gizin büyüklüğü önünde, ayakları altında yerin kaymakta olduğunu fark eden bir kırkayak gibi duyuyor insan kendini. Her açık kapı daha büyük bir boşluğa götürüyor (Miller, 1995, s.296).

Güzel Sanatlar Kulübü tarafından romanına verilecek ödülü, içindeki boşluğun peşinden giderek verdiği mücadelesine harca-yacaktır: Erkeğin gölgesinde köle bir hayat sürmeden, bağımsızca yazmayı ve ifşa etmeyi sürdürecektir. Verili kadın ve erkek olma durumunu: “Erkek yoksunluğuna başkaldırmak ve öcünü kadından almak istiyordu. Yoksun erkek, kendisinden daha yoksun varlığın üstüne itiliyordu. Kadınsa çoğu zaman kendi yoksunluğunun üstüne kapanıyor” (s.141) şeklinde ifade eden Nuray, kendi hayatının seyircisi olmak yerine yaratarak, yani yazarak eylemini sürdürür (s.141). Yazmak, gerçeğe katılmaktır. Melankolik kişilik özelliği olarak görülen içe kapanma ve sessizlik hallerinden taşanlar yazıda vücuda gelir.

Sonuç

Belirli roller etrafında kavranan toplumsal cinsiyet, insanları bazı olma biçimlerine hapsederek onların dünyasına hükmeder. *Genç Kız ve Ölüm* romanını toplumsal cinsiyet ve melankoli ilişkisi bağlamında ele alan bu çalışmaya göre romanın ana karakteri Nuray, çocukluğundan itibaren toplumsal cinsiyet melankolisinin etkisi altındadır. Diğer insanlar gibi Nuray da aynı tahakkümün etkisine girer. Öncelikle, kendini hem ailesine hem topluma adamasına rağmen arzuladığı karşılığı bulamayan bu adayışı intiharla sona erdiren bir annenin kızıdır (s.138). Annesinin trajik yaşamında toplumsal cinsiyeti kuran geleneksel normlarla çağdaş düzenin çatışmasının izleri bulunur. Benzer bir çelişkiyi hayatında deneyimleyen Nuray, annesinden farklı olarak bu durumla yaşayarak yüzleşir. Diğer insanlardan farklı olarak toplumsal cinsiyet normlarına uymak, Nuray'da

her zaman soru işaretleri yaratır. Sorduğu sorularla Nuray, hayatını yaşamaktan alıkondüğünü hisseder. Fakat Nuray'ın hisleri, Nuray ile benzer bir şekilde hayatı sorgulayan, hatta onu aşarak siyasal bir mücadeleye girişen kızı tarafından "küçük burjuva kadının acıları" şeklinde kodlanıp değersizleştirilir (s.40). Kızının "tek başına acı çeken ve tek başına çözümler bulmaya çalışan bir kadın" mış gibi davrandığı Nuray ise kendini çok daha geniş bir kolektivitenin, yani "bütün yoksunlukların, açlığın ve sevgisizliğin ortadan kalkması için uğraşan insanların" bir parçası olarak görür (s.138).

Roman boyunca ilk bakışta Nuray'ın peşine düştüğü anlamın "küçük burjuva bunalımı" nın bir parçası olduğu akla gelse de yaşadığı anlamsızlık ve yoksunluk daha derinlerde hüküm süren toplumsal cinsiyet adaletsizliğinin bir yansımasıdır. Nuray, ekonomik yoksulluğun üzerini örttüğü söz konusu yoksunluğun sadece kadın olarak kendisi için geçerli olduğunu fark eder ve toplumu şekillendiren normla savaşı. Bu savaşı harekete geçiren, erkek egemenliğinin Nuray'a verdirdiği sonu gelmeyen kayıplardır. Toplumsal cinsiyet normları Nuray'ın arzuladığı olma biçimlerini dışlar. Dışlanan varlık tarzlarını yasaklara rağmen içinde koruyan, kendisinde hayata, olmak istediği kadına yönelik bir fikir bulunan Nuray, hayatını gerçekleştirmek için kendini ikilemde bırakan ve yoksunlaştıran ailesinden, evinden, eşinden ayrılır. Böylelikle toplumsal cinsiyet normu etrafında işleyen konumların ve kurumların onda yarattığı kayıp yüzünden bir yandan hayatın anlamına ilişkin bir sorgulamaya girerken diğer yandan eyleme geçer. Toplumsal cinsiyet özdeşliğinin melankolik niteliği sayesinde yeni bir hayatın kapısını aralar. Yaşadığı kayıplar sebebiyle gelen melankolik ruh hali Nuray'ın hayatını belirler. Roller etrafında sürdüğü hayattan duyduğu anlamsızlık yasaklarla Nuray'ın ruhunda yaratılan boşluğun, yani hüznülenilemeyen kayıptan türeyen melankolinin Nuray'daki tezahür biçimidir. Melankoli tarafından hayata itilen Nuray, hayatını yaşayarak, mücadele ederek içindeki karanlık yanla yüzleşir. Bu yüzleşmeyi yazdığı romanla son noktasına ulaştırır. Sonuçta tam bir özdeşleşmeyle toplumsal birliği yaratması beklenen toplumsal cinsiyetin melankolik niteliği Nuray'ı aynı birlikten başka bir yöne doğru yönlendirir. Bu yönü takip eden Nuray, kendi yaşamının aktörü haline gelip gerçekliği yeniden kurar.

KAYNAKÇA

Bourdieu, P. (2014). *Eril Tahakküm*. Bediz Yılmaz (Çev.). İstanbul: Bağlam.

Butler, J. (2005). *İktidarın Psikik Yaşamı*. Fatma Tütüncü (Çev.). İstanbul: Metis.

_____ (2010). *Cinsiyet Belası Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi*. Başak Ertür (Çev.). İstanbul: Metis.

_____ (2014). *Bela Bedenler*. Cüneyt Çakırlar ve Zeynep Talay (Çev.). İstanbul: Pinhan.

Chodorow, J. N. (2007). *Duyguların Gücü: Psikanalizde, Cinsiyette ve Kültürde Kişisel Anlam*. Jale Özata Dirlikyapan (Çev.). İstanbul: Metis.

Foucault, M. (2010). *Cinselliğin Tarihi*. H. Uğur Tanrıöver (Çev.). İstanbul: Ayrıntı.

Freud, S. (2002). *Metapsikoloji*. Emre Kapkın ve Ayşen Tekşen Kapkın (Çev.). İstanbul: Payel.

_____ (2014). *Uygarlığın Huzursuzluğu*. Haluk Barışcan. (Çev.). İstanbul: Metis.

Kristeva, J. (2009). *Kara Güneş Depresyon ve Melankoli*. Nesrin Demiryontan (Çev.). İstanbul: Bağlam.

Miller, H. (1995). *Seksus*. Zehra Enger. (Çev.). İstanbul: Telos.

Özakın, A. (2007). *Genç Kız ve Ölüm*. İstanbul: Yordam.

Schiesari, J. (1992). *Gendering Melancholia*. Ithaca and London: Cornell University.

Stone, A. (2015). *Feminist Felsefeye Giriş*. Yonca Cingöz ve Bilge Tanrısever (Çev.). İstanbul: Otonom.

Teber, S. (2013). "Normal Bir Anomali". *Melankoli*. İstanbul: Say.